

De tijd tussen Oude en Nieuwe Testament (I)

Vierhonderd jaar

Tussen de bijbelboeken Maleachi en Matteüs zitten in onze bijbels maar een paar blad-zijden, en die zijn grotendeels leeg. Maar tussen die twee boeken is wel een enorme tijd verlopen: ongeveer vier eeuwen! We zijn er zó aan gewend; we gaan er meestal van uit dat er in die tijd niet veel bijzonders gebeurd is.

Ja, we weten dat de joden in Maleachi's tijd bij het *Perzische* wereldrijk horen, en dat in de volheid des tijds de *Romeinen* de baas zijn. Er zit dan een Edomiet op de troon in Jeruzalem. Er zijn Farizeeën en Sadduceeën, er is een joodse Raad: het Sanhedrin. Er is een feest bijgekomen: het feest van de tempelvernieuwing. En er zijn nog wel meer veranderingen.

Maar we denken daar meestal overheen: in de Bijbel staat er niets over; God heeft deze tijd voor ons zeker niet belangrijk gevonden... Het wachten was op de Messias; verder was er niets te melden.

Bronnen

Toch is dat niet helemaal waar. De Here heeft over die tussentijd wél iets laten vertellen, vooral door *Daniël*. Hij heeft in visioenen mogen zien wat er zou gebeuren. Denk alleen maar aan de droom van Nebukadnessar over het beeld met het gouden hoofd (*Daniël* 2). In die visioenen (vooral vanaf hoofdstuk 7) liet de Here zien dat zijn volk nog moeilijke tijden tegemoet ging; het zou er soms op lijken dat het in verdrukking en verleiding ten onder ging. Maar ze bevatten ook troost en uitzicht: het zou God niet uit de hand lopen; Hij zou de geschiedenis blijven besturen. Als je wat meer weet over die tijd, die adventstijd, en daar bij voorbeeld *Daniël* 11 naast legt, dan merk je dat de Here veel details lang van tevoren al heeft voorgezegt, heel nauwkeurig. Zó nauwkeurig, dat alle bijbelgeleerden die maar een beetje schriftkritisch ingesteld zijn, concluderen:

dit deel van het boek *Daniël* kán niet van *Daniël's* hand zijn. Dat moet zo rond 165 voor Christus geschreven zijn. En uit wat erin staat, zegt men dan, kun je opmaken welke gebeurtenissen in die tijd de meeste indruk gemaakt hebben op de wetsetrouwe joden.

Maar er zijn ook nog andere bronnen die ons inlichten over die vierhonderd jaar tussen Oud en Nieuw Testament.

Allereerst zijn er de *apocriefe boeken*. Dat zijn joodse geschriften uit die tijd, die vroeger wel eens in de synagoge gelezen werden. Ze zijn zelfs overgenomen in de Griekse vertaling van het Oude Testament. Het zijn verschillend-soortige boeken. Er zijn spreukenboeken bij, zoals Jezus Sirach, wonderverhalen zoals *Tobit*, en ook geschiedenisverhalen. Het ziet er naar uit dat die laatste zijn bedoeld als een soort voortzetting van bijbelboeken als *Koningen* en *Kronieken*, bij voorbeeld *1 en 2 Makkabeeën*.

Behalve de apocriefen hebben we ook nog 'gewone' geschiedenisboeken, vooral die van *Flavius Josefus*, een joodse generaal uit de eerste eeuw van onze jaartelling.

Het gaat ons nu natuurlijk vooral om de geschiedenisverhalen. Toch is het wel zinvol ons eens in het algemeen af te vragen: wat hebben we aan de apocriefe boeken?

De apocriefen

Ze staan niet in onze bijbels. In de Statenvertaling komen ze wel voor, evenals in bij voorbeeld de *Willibrordvertaling*. Maar de Statenvertalers hebben het nodig gevon-

den ze duidelijk apart te houden. Ze staan helemaal achteraan, met een aparte paginanummering, en worden voorafgegaan door een 'Waerschouwinge aan de Lesers'. Daarin vinden we een uiteenzetting over het verschil tussen de canonieke en de apocriefe boeken van het Oude Testament.

De canonieke boeken hebben als kenmerken:

- dat ze geschreven zijn door profeten;
- dat ze in 't Hebreuws geschreven zijn;
- dat ze door de joden en de christelijke kerk als canonieke boeken erkend zijn, terwijl ook Christus zelf er nooit iets negatiefs over gezegd heeft (alleen wél over hun verkeerde uitleg ervan);
- dat daarin alleen maar waarheid gevonden wordt, geen dingen die indruisen tegen de Goddelijke leer.

De apocriefen hebben deze kenmerken niet:

- ze zijn allemaal geschreven ná Maleachi, en de auteurs zeggen zelf dat er in die tijd geen profeten zijn geweest;
- ze zijn in 't Grieks of Latijn geschreven;
- ze hebben bij de joden nooit tot de canon behoord; zo vind je in het Nieuwe Testament nergens een aanhaling uit een van deze boeken; ook de oud-christelijke kerk heeft ze nooit gelijkgesteld aan de canonieke boeken;
- vrijwel altijd is het niet moeilijk allerlei onwaarheden en tegenstrijdigheden in de apocriefen te vinden.

Van dat laatste geven de Statenvertalers ook voorbeelden. Maar, zeggen ze, er staan in de apocriefe boeken ook wel veel goede en wijze dingen, en daarom is het best goed ze af en toe persoonlijk te lezen, als je ze maar net als alle andere menselijke geschriften steeds toetst aan Gods Woord.

In dezelfde zin spreekt ook artikel 6 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis – lees dat maar na.

Kerkgeschiedenis

Nu kun je je afvragen: wat moet ik met die buitenbijbelse geschiedenisbronnen? Waarom zouden we proberen meer over die

tijd te weten te komen dan we uit de Bijbel zelf kunnen opmaken?

Je zou je evengoed kunnen afvragen: waarom zouden we ons bezighouden met – noem eens wat – de tijd van de Reformatie tot nu toe? We besteden op vereniging heel wat avonden aan de kerkgeschiedenis. Waarom? Dat is toch vooral, omdat we ook in de geschiedenis die niet in de Bijbel beschreven is, de werken van de Here kunnen opmerken. Ook hebben we beter zicht op onze eigen tijd, als we weten wat eraan voorafgegaan is.

Zo kunnen we ook verschillende gedeelten van het Nieuwe Testament beter begrijpen, als we iets weten van de eeuwen daarvoor.

'De grote Verwachting'

Het is al jaren geleden dat ik *'De grote Verwachting'* van Rudolf van Reest voor het eerst las. Hij beschrijft in romanvorm de laatste tientallen jaren voor Christus' geboorte. Al lezend komen we veel te weten over Herodes, het hellenisme, het dagelijkse leven van de joden in die tijd; ook laat hij ons meeleven met de verschillende soorten Messiasverwachting in de volheid des tijds. Daarbij heeft hij grondig gebruik gemaakt van die buitenbijbelse bronnen. De toon en de stijl zijn beslist niet die van mijn generatie; ik weet ook niet hoe groot de historische betrouwbaarheid van allerlei details is. Maar het boek boeide me toch. Vooral omdat het zoveel verbanden legt. Naar het Oude Testament toe én naar het Nieuwe Testament toe. En je beséft bij het lezen opeens hoe weinig wij ons soms voorstellen bij het bijbel-lezen.

Een paar voorbeelden

Eén van de hoofdpersonen is Jacob, een jongen uit een priester geslacht. Hij heeft verschrikkelijk veel moeite met de bloedige tempeldienst. Hij walgt ervan, als hij eraan denkt dat ook hij later zoveel onschuldige dieren zal moeten slachten en offeren aan de Here, die altijd maar weer nieuwe offers vraagt. Hun eigen lammetje wil hij in elk geval behouden. Daarom snijdt hij het een oor af; nu is het niet gaaf

meer en dus niet geschikt als offer: de Here wil immers alleen een lam zonder enig gebrek. Zo'n verhaal bepaalt je heel sterk bij de bedoeling van die oudtestamentische ceremoniën: het volk van God moest steeds meer gaan verlangen naar het enige Offerlam dat werkelijk verzoening met God teweeg kon brengen.

Er komt een Farizeeër voor in dit verhaal. Als hij bij een wraakactie van de Romeinen gedood wordt, klaagt zijn knecht Ozias: "Waar blijven de beloften voor de rechtvaardigen? Wanneer er één in Jeruzalem was die de Wet onderhouden heeft, is het mijn meester wel geweest. Ja, hij heeft veel meer gedaan dan de Wet eist. Hij onderhield zeer nauwgezet de sabbat, hij heeft tweemaal per week gevestigd. Hij gaf meer dan de tienden van al wat hij bezat. Geen arme ging zijn huis ledig voorbij. Zelfs onder de Chasidim, onder de vroomsten, stond hij nog vooraan. Dat weet heel Jeruzalem. Hij hield al de overleveringen even heilig als de Wet zelve. Ik vraag maar: is het rechtvaardig, toe te laten dat zulk een vrome rabbi zo'n misdadigersdood sterft?"

Wat vertoont deze omschrijving veel overeenkomst met die van de Farizeeër in het Nieuwe Testament! Maar nu kijk je even door de ogen van een bewonderaar.

Advent

Er is nog een reden waarom juist die periode zo boeit. Tóen was het wachten op Christus' eerste komst. Nú zien wij uit naar zijn *wederkomst*. Evenmin als toen weten we hoe lang het nog zal duren. Evenals toen komt het helemaal aan op de vraag of wij in het geloof blijven volharden. Velen in die tijd hadden een helemaal verkeerde voorstelling van de Messias; onbegrijpelijk, vinden wij vaak. Maar zij kenden Hem niet zoals wij uit het Nieuwe Testament! Wij verwachten Hem op de wolken des hemels. Maar we weten er niet veel van; we moeten het doen met wat Gods Woord erover zegt, en gelovig nagaan wat wij er wél van kunnen weten, precies zoals zij dat moesten doen in verband met zijn komst in het vlees.

Zo kunnen we, door mee te leven met de

geloofsstrijd van onze broeders en zusters uit die eerste adventstijd, *leren* voor de tweede adventstijd, die wij beleven. We kunnen zelfs van de verkeerde Messiasverwachting van velen uit die tijd leren. Dit namelijk: dat het er heel erg op aan komt, eerbiedig-nauwkeurig om te gaan met alles wat God ons voorzegt heeft. Uit onszelf gaan wij zomaar met Gods woorden aan de haal. Dan bouwen wij ons een eigen toekomstverwachting. Niet voor niets stelt Jezus zelf ons de vraag, of Hij bij zijn wederkomst nog het geloof zal vinden op aarde.

Terug uit de ballingschap

We geven nu een overzicht in reuzestappen. We moeten het wel globaal houden; het gaat immers om een periode van eeuwen.

Toen Maleachi zijn boek schreef, rond 400 voor onze jaartelling, woonden er alweer joden in Palestina. De Perzische koning Cyrus had hen in het jaar 536 toestemming gegeven om naar hun eigen land terug te keren. Ze mochten ook de tempel en de stadsmuren herbouwen. Maar ze bleven onderworpen aan de Perzische koning.

Lang niet alle joden gingen terug. De meesten bleven zelfs liever in de ballingschap wonen! Ze waren zich daar thuis gaan voelen. Bovendien, wat deed je, als je naar Judea terugging? Je kon rekenen op een hard leven in armoede. En de Samaritanen, die er nu woonden, waren echt niet zo blij al die joden te zien terugkomen; je kon dus ook nog rekenen op vijandschap.

Zo bleven velen in Babel en andere plaatsen, of ze zwierven uit naar andere landen, bij voorbeeld om handel te drijven. In de tijd van het Nieuwe Testament was het aantal joden in de 'diaspora', in de verstrooiing, dan ook groter dan het handjevol dat in Judea woonde.

Hellenisme

Omstreeks 330 veroverde Alexander de Grote het Perzische rijk, en dus ook Judea en Samaria. Hij streefde een groot ideaal na: het stichten van één groot wereldrijk met één taal, het Grieks, en met één cul-

tuur. De Griekse cultuur met z'n kunst en wijsheid moest naar het oosten overgebracht worden en met de waardevolle dingen van de oosterse cultuur vermengd worden. Deze mengcultuur noemen we *hellenistisch*: Grieks en oosters door elkaar. Alexander liet zijn officieren daarom trouwen met Perzische meisjes. Ook de godsdiensten moesten vermengd worden. Want wat hadden ze eigenlijk veel gemeen! Zeus en Baäl bij voorbeeld, wat leken die op elkaar. Bovendien had elke godsdienst wel waardevolle elementen; wat lag er daarom meer voor de hand dan een godsdienst waarin die allemaal gecombineerd waren?

Alexander trok helemaal tot in India. Maar nog maar net terug van die veldtocht, stierf hij plotseling. Prompt brak er oorlog uit tussen zijn generaals. Uit die strijd kwamen uiteindelijk vier rijken tevoorschijn.

Twee van deze vier hellenistische rijken waren, grofweg gezegd, Egypte en Syrië. De joden woonden daar precies tussenin. Dat hield in dat ze vaak tussen twee strijdende partijen in zaten.

In het begin viel het nog wel mee. Toen hoorden ze bij het *Egyptische* rijk en daar hadden ze nog heel wat vrijheid. De handel bloeide. Veel joden trokken naar Egypte. In de stad Alexandrië was zelfs een grote jodenwijk te vinden. Daar gingen men ook de Bijbel (het Oude Testament) in het Grieks vertalen. Deze vertaling – waaruit in het Nieuwe Testament vaak geciteerd wordt – heet de Septuaginta (de Latijnse naam voor 70). Volgens de legende hebben zeventig geleerden ieder afzonderlijk het hele Oude Testament vertaald; aan het eind bleken al die vertalingen letterlijk gelijk te zijn. Met dit verhaal wilde men de goddelijke inspiratie van deze vertaling aantonen.

Antiochus IV Epifanes

Rond het jaar 200 werden de Egyptenaren door de Syriërs verslagen. Sindsdien behoorden de joden bij *Syrië* en dat werd een zware tijd. Heel moeilijk werd het voor het volk van God onder de regering van de

Syrische koning Antiochus IV. Hij noemde zichzelf 'Epifanes', zoiets als: stralende verschijning. Want, zei hij, de god Zeus is in mij verschenen.

Tot die tijd had het joodse volk in Palestina van het hellenisme nog niet zoveel gemerkt; het was er althans lang niet zo sterk door beïnvloed als de joodse gemeenschap in Alexandrië. Maar met Antiochus IV veranderde dat. Hij was er erg op uit om Judea te helleniseren, omdat dat de eenheid van zijn rijk zou bevorderen; daarom stelde hij hellenistisch-gezinde hogepriesters aan. Onder invloed van de tijdgeest waren ze tegen godsdienstige tegenstellingen. Natuurlijk, ze dienden de Here naar alle voorschriften der wet, uiterlijk onberispelijk. Maar ook in de andere culturen en godsdiensten zagen ze veel waardevols; je moest niet alles veroordelen wat je in de dienst van Zeus, van Baäl, van de Egyptische en Perzische goden tegenkwam; je kon er zelfs nog heel wat van leren.

"Gruwel der verwoesting"

Eens trok Antiochus op tegen Egypte, maar hij werd gedwarsboomd door de Romeinen, die in die tijd al behoorlijk machtig werden. Hij moest wel terug, maar op de terugweg koelde hij zijn woede op de joden. Dat was in het jaar 167. Zijn troepen bezetten Jeruzalem en de tempel. Antiochus gaf bevel, bovenop het brandofferaltaar een altaar voor Zeus te maken. De "gruwel die verwoesting brengt", waaryn Daniël 11:31 spreekt (zie over deze tijd ook Daniël 8:9-14,23-25). Alle wetboeken werden verbrand en alle joden moesten aan Zeus offeren. Iedereen in het hele land werd gedwongen te eten van varkensvlees dat aan Zeus geofferd was.

Met deze geschiedenis begint het eerste boek der Makkabeëën. Een citaat:

"Al wie niet zou gehoorzamen aan het bevel van de koning, zou gedood worden. (...) Tegelijkertijd stelde hij over het volk beambten aan die erop moesten toezien dat er in elke stad van Juda offers werden opgedragen.

Velen uit het volk richtten zich naar hun voorschriften en stoorden zich niet aan de

wet. Zij stichtten zoveel kwaad in het land, dat de goede Israëlieten gedwongen waren zich te gaan verbergen in alle mogelijke schuilplaatsen.

De vijftiende Kislew van het 145e jaar liet de koning de gruwel der verwoesting bouwen op het brandofferaltaar; in de steden van Juda werden afgodsaltaren opgericht en voor de ingang der huizen en op de pleinen brandde men wierook. Alle schriftrollen die men kon opsporen, werden verscheurd en verbrand en degene bij wie men een boek van het verbond aantrof, of die de wet nog onderhield, werd volgens koninklijk besluit ter dood gebracht. De beambten deden de Israëlieten hun macht gevoelen door maandelijks in hun steden degenen terecht te stellen die op overtreding betrapt waren. De vijftiengstigste van de maand werd er een offer opgedragen op het afgodsaltaar dat op het brandofferaltaar stond. De vrouwen die hun kinderen hadden laten besnijden, werden volgens het voorschrift van de koning ter dood gebracht, met de zuigelingen, vastgebonden aan de hals van hun moeder. Ook doodde men de familieleden en degenen die de besnijdenis hadden voltrokken. Toch bleven vele Israëlieten standvastig en waren zij vastbesloten geen onreine spijzen te eten; zij wilden liever sterven dan zich met verboden spijzen te besmetten en het heilig verbond te schenden. Ze werden dan ook ter dood gebracht. Zeer zwaar drukte Gods toorn op Israël." (1 Makkabeeën 1:50-64, naar de Willibrord-vertaling).

(wordt vervolgd)

Gesprekspunten

1. Zijn er parallellen tussen Daniëls profetiën over de eerste adventstijd en die van Openbaring over onze tijd? Hoe concreet moeten/mogen/kunnen we ze invullen?
2. a. Het hellenisme doet wel denken aan bij voorbeeld de New Age-beweging. Kunt u overeenkomsten noemen?
b. Vooral in afgezwakte vorm, als 'tijdgeest', had het hellenisme veel invloed, ook onder Gods volk. Kunt u overeenkomsten zien? Concrete voorbeelden?
3. Hoe kon het samengaan, dat veel joden een afkeer hadden van de Samaritanen, en het tegelijk met het hellenisme op een akkoordje gooiden?
4. Hebt u weleens een apocrief boek gelezen? Waren daar gemakkelijk onschriftuurlijke dingen in aan te wijzen? Hebt u er ook goede dingen uit geleerd?

Mevr. Vreugdenhil is lid van een van de vrouwenverenigingen te Amersfoort. Oorspronkelijk was dit artikel (en het vervolg D.V. in november) een inleiding voor een jaarvergadering.

Als voorstudiemateriaal was opgegeven:

– Makkabeeën I en II

– Rudolf van Reest, *De grote Verwachting*

– Wolf Meesters, *De Bijbel behandeld voor jonge mensen*, NT, p. III-VII

Zelf maakte de inleidster ook veel gebruik van *Door het Woord* deel 3, van W.A.E. Blijdorp en B. van Bruggen (uitg. De Vuurbaak).

Profeet

*Zijn woorden sloegen als vlammen uit.
Maar omstanders blusten omstandig.
Susten zijn woorden sissend.
Doofden het vuur handig.
Uit.*

Leo Nieuwenhuize